

УДК 711.3 : 314.87(4 – 01)

к.т.н., доцент Дмитренко А.Ю.,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ЗБЕРЕЖЕННЯ СІЛЬСЬКОЇ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ДЕПОПУЛЯЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано ефективність заходів зі збереження сільської поселенської мережі, що вживаються в країнах ЄС, а також Росії й Білорусі, визначено можливість їх застосування в умовах України.

Ключові слова: сільська поселенська мережа, депопуляція, збереження

Постановка проблеми. Аналіз існуючих, як середньо- (до 2026 р.) [1, 2] так і довготермінових (до 2075 р.) [3] демографічних прогнозів показує, що поки що демографічна ситуація в Україні розвивається за песимістичним сценарієм (згідно прогнозу фахівців РВПС НАНУ) або ж за іще песимістичнішим у перспективі сценарієм фахівців ООН. Навіть за умови збереження на перспективу існуючого співвідношення міського і сільського населення це може призвести до 2026 р. до зменшення сільського населення, за найоптимістичнішими розрахунками, до 13 млн. осіб. Таке значне скорочення обумовлює подальше зменшення середньої людності сільських поселень, ставить під питання саме існування в теперішньому вигляді сільської поселенської мережі, необхідність збереження і розвитку якої закріплена в законодавстві України [4]. Проблема збереження сільської поселенської мережі в умовах депопуляції не є унікальною, притаманною лише Україні. З нею стикаються як країни-члени ЄС («старі» й «нові»), так і найближчі сусіди України на пострадянському просторі – Росія й Білорусь. Таким чином, вивчення заходів, що вживаються в різних країнах для збереження сільської поселенської мережі, порівняння їх ефективності та визначення можливості застосування їх в умовах України уявляються цілком актуальним завданням.

Аналіз досліджень та останніх публікацій. Питаннями сільського розселення та функціонально-планувальної організації сільських поселень займаються в Україні інститути географії та економіки НАН України, Український державний науково-дослідний і проектний інститут цивільного сільського будівництва та ін.

Праці останніх десятиліть в основному присвячені дослідженню питань соціально-економічного розвитку села (Д.Ф.Крисанов, Інститут економіки НАН України) [5]). У них досліджувались демографічні процеси (О.Г. Рогожин [6]), соціологічні особливості українського села (М.А.Шатохін [7]) та географічні

аспекти сільського розселення (А.І.Доценко [8]). Сільське розселення з точки зору територіального планування досліджували Т.В.Криштоп, Г.І.Болотов, Г.В.Василенко [9, 10].

Серед сучасних зарубіжних досліджень виділяються праці Є.Баньські, С.Зідентопа, Г.Магеля, Ч.Младенова, Б.Мюллера, Д.Немеша, Л.Сікори [11 – 16].

Проте слід констатувати, що існуючі напрацювання не призвели до створення науково обґрунтованої і – головне – дієвої Національної програми збереження села. Тому пошук ефективних засобів збереження і розвитку сільської поселенської мережі залишається актуальним науковим завданням.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Тематика статті пов'язана з основними положеннями Концепції сталого розвитку населених пунктів України [17] та виконана в рамках держбюджетної теми кафедри архітектури житлових і громадських будівель ПолтНТУ «Гуманізація житлового середовища».

Мета статті. Аналіз зарубіжного досвіду збереження сільської поселенської мережі в умовах депопуляції і визначення засобів, що можуть бути застосовані в умовах України.

Виклад основного матеріалу. У період 1986 – 2010 рр. у сільській поселенській мережі України при відносній стабілізації кількості сільських поселень продовжувався процес зменшення чисельності населення в переважній більшості областей. Про це свідчить порівняння таких характеристик поселенської мережі, як середня людність поселення та середня відстань між ними станом на 2010 р. (рис. 3, 4). Відомо, що середня людність поселення більшою мірою характеризує власне поселення, показник же середньої відстані між поселеннями дає уявлення про ступінь заселеності й господарського освоєння території. Згідно з дослідженнями науковців [18, с.81], при середній відстані між населеними пунктами до 4 км можна говорити про суцільну заселеність та повне господарське освоєння території; при відстані понад 8 км – про рідку мережу поселень та недостатньо освоєну територію. В цьому випадку більша частина сіл виконує відносно автономні функції.

Із цієї точки зору найбільшу стурбованість викликає стан сільського розселення в північних областях – Чернігівській та Сумській, а також у низці областей Степу та Полісся де середня відстань між сільськими поселеннями складає 5,5 – 6,6 км, а у Херсонській – 7,4 км. У сполученні із сильно деформованою статевовіковою структурою населення подальше скорочення чисельності сільських мешканців веде до подрібнення і згортання поселенської мережі, яка вже зараз не повністю забезпечує господарське використання території. Подальший розвиток цих тенденцій може суттєво погіршити умови життя та праці сільського населення, призвести до загрозового скорочення

сільської поселенської мережі, негативно вплинути на ступінь господарського освоєння території та розвиток сільськогосподарського виробництва.

Слід зазначити, що негативний вплив депопуляції на згортання сільської поселенської мережі не є суто українським явищем, і характерний не лише для нашого часу. З цієї точки зору цікавим є досвід Фінляндії, де у 1960-их рр. уряд був змушений проводити повторне заселення окремих регіонів країни. Процес заселення провадився шляхом побудови не компактних поселень, а своєрідних груп окремих фермерських господарств, розташованих на відстані близько 200 м одне від одного. Передбачалось також зведення громадських центрів (торгівля, початкова школа, пошта) з радіусом обслуговування 3 – 6 км [20].

Досвід країн ЄС свідчить про те, що системна та цілеспрямована політика розвитку сільських районів може значною мірою пом'якшити негативні наслідки депопуляції. Так, дослідження Ч. Младенова [14] показує, що за період 1993 – 2003 рр. темпи скорочення сільського населення у країнах – старих членах ЄС були у 3 – 8 разів нижчими в порівнянні з новоприєднаними постсоціалістичними країнами.

У країнах ЄС, які проводять спільну сільськогосподарську політику (CAP: Common Agricultural Policy) діє цілий ряд програм, спрямованих на Євросоюз в цілому а також програми, спрямовані на полегшення інтеграції нових країн-членів (SAPARD: Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development, в рамках якої діють національні плани розвитку села та сільського господарства, наприклад [21, 22]), в тому числі регіональні (програма IDARA, розроблена для країн Центральної Європи – Польщі, Чехії, Угорщини). В основному програми стосуються соціально-економічних та екологічних аспектів розвитку сільської місцевості [16]. Особливістю таких програм (особливо у країнах – «старих членах» ЄС, таких, як Велика Британія, Німеччина, Франція) є певна поляризація, коли більшість заходів орієнтовані не на окреме сільське поселення, а або на сільський район (rural area), або на окреме домогосподарство [15]. Проведена адміністративно-територіальна реформа у ряді нових членів ЄС, зокрема, Польщі, теж спрямована на укрупнення низових територіальних громад (гмін) [23].

Перехід до стабільного розвитку неможливий без збереження існуючої сільської поселенської мережі. Таким є один з висновків дослідження науковців одного з підрозділів ООН – UNRISD [24]. Тому практично в усіх розглянутих країнах ЄС, а також в Росії та Білорусі збереження існуючої сільської поселенської мережі є пріоритетним і закріплене в національному законодавстві. Так, у Росії діє федеральний Закон про соціальний розвиток сільських поселень [25], Концепція стійкого розвитку сільських територій на період до 2020 р.[26] тощо, аналогічні законодавчі акти прийнято й у Білорусі.

Характерною рисою територіального планування в Європі є увага до демографічних факторів. Ряд авторів, зокрема, Б. Мюллер (B. Müller) та С. Зідентоп (S.Siedentop) [12] пропонують районування території за демографічною ознакою та диференційований підхід до її розвитку (так звані «планування, орієнтоване на зростання» та «планування, орієнтоване на скорочення»). Останнє, зокрема, передбачає стабілізацію та відродження поселень, спрямоване на наповнення новими функціями існуючої інфраструктури, і передбачає просторову інтеграцію різних видів діяльності та створення поліфункціональних структурних елементів.

Спостерігається тенденція до збільшення долі несільськогосподарських функцій сільських поселень і сільських районів в цілому: це і «зелений туризм» [27], і винесення за межі міст частини промислового виробництва, і розвиток транспортної інфраструктури та сфери послуг. При цьому, як вказує Єжи Баньські [11], у поліфункціональних сільських районах краще розвивається і власне сільськогосподарське виробництво. Проте розвиток несільськогосподарських функцій сільських поселень не завжди є результатом цілеспрямованих зусиль – в багатьох випадках це наслідок депопуляції сільської місцевості. Так, С.І. Яковлева, зокрема, звертає увагу на те, що у сільських районах російського Нечорнозем'я відбувається трансформація аграрних та агропромислових поселень у сільські поселення з періодичними (сезонними) рекреаційними функціями [28].

У різних країнах прийняті різні стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва і сільської місцевості в цілому. Але навіть у Білорусі, де проводиться політика, спрямована на укрупнення сільськогосподарського виробництва (модернізовані колгоспи та радгоспи), створення сільських поселень нового типу (т.зв. «агрогарадкоў»), – перспективність того чи іншого напрямку реконструкції сільських поселень визначає демографічний фактор. Відповідно, найбільш перспективними визнаються такі напрями територіального розвитку сільських поселень, як ущільнення та впорядкування, а також скорочення території поселення [29].

Цікаво порівняти ці заходи з пропонованими у рамках Програми розвитку сільських поселень Баварії (однієї з найбільших за територією земель ФРН): поліпшення стану сільських вулиць та доріг; упорядкування площ та дитячих ігрових майданчиків; реновація будівель – пам'яток історії та використання їх у громадських цілях; реновація житлових будинків та використання їх для проживання та некомерційного туризму; спеціальні заходи зі зменшення тепловтрат житлових будинків і впровадження енергоекономічних та екологічно безпечних систем опалення; упорядкування приватних ферм; будівництво невеликих екологічно безпечних об'єктів водо- та

енергопостачання а також підприємств з переробки відходів [13]. Характерною особливістю німецької програми є активна участь сільської громади в обговоренні програми конкретних заходів та її практичній реалізації.

Для всіх країн тією чи іншою мірою актуальні проблеми транспортного та культурно-побутового обслуговування сільського населення. Їх гострота збільшується із розрідженням сільської поселенської мережі. Прикладом вирішення задачі культурно-побутового обслуговування в малонаселених районах є досвід Фінляндії (регіони Каїнуу та північна Карелія)[30]. Держава підтримує інвестиції у сільські та мобільні крамниці та разом з місцевим самоуправлінням утримує пересувні заклади культури (зокрема, бібліотеки). Цікавим є досвід використання таксі для соціального транспортного обслуговування (за умови субсидування державою та місцевою громадою). Це, зокрема, стосується перевезення учнів (у школу та зі школи), медиків та соціальних працівників, доставки продовольчих та інших замовлень самотнім людям похилого віку тощо.

При виборі кращого із зарубіжного досвіду збереження сільської поселенської мережі слід узяти до уваги головним чином два моменти: ефективність запропонованих заходів та можливість їх застосування в умовах України. З огляду на вирішальну роль демографічного фактору головним критерієм ефективності тієї чи іншої програми слід вважати припинення чи зменшення темпів депопуляції сільського населення (як за рахунок стимулювання природного приросту, так і за рахунок зменшення обсягів міграції із сільської місцевості в міста).

Для того, щоб оцінити дієвість заходів зі збереження сільської поселенської мережі, була проаналізована динаміка сільського населення за період 1989 – 2010 рр. в країнах ЄС (як «старих», так і «нових»), Росії, Білорусі та Україні (табл. 1).

Загалом, можна зробити висновок про досить високу ефективність програм, що здійснюються в країнах ЄС з метою підтримки села саме з демографічної точки зору. Навіть там, де спостерігається досить суттєве скорочення сільського населення (Румунія, Угорщина, Литва), темпи його скорочення ненабагато перевищують середні по країні, темпи урбанізації помірні, тобто міграція із сільської місцевості до міст не носить масового характеру.

На перший погляд парадоксальними є результати дослідження, що стосуються Білорусі. Маючи дещо кращу загальну демографічну ситуацію порівняно з Україною, маючи за роки правління Лукашенка постійні багатомільйонні вливання в сільське господарство й сільську інфраструктуру, за темпами депопуляції сільського населення Білорусь не має аналогів у ЄС та СНД.

Таблиця 1

Динаміка чисельності сільського населення деяких країн ЄС,
Росії, Білорусі, України у 1989 – 2010 рр. (розраховано за матеріалами [31])

	Чисельність сільського населення та його частка в населенні країни								Зміна за 1989- 2010 роки, %
	1989 р.		2000 р.		2005 р.		2010 р.		
	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%	
Італія	18870	33,3	18680	32,8	18899	32,5	19113	31,8	+1,3
Франція	14660	26,0	14710	25,1	14680	24,3	14400	23,0	-1,8
Німеччина	21260	27,0	22110	26,9	21980	26,6	21406	26,1	+0,7
Румунія	11002	47,5	10485	46,5	10040	46,3	9752	45,4	-11,4
Угорщина	3580	34,4	3612	35,2	3400	33,6	3173	31,6	-11,4
Чехія	2568	24,8	2674	26,0	2717	26,6	2790	26,5	+8,6
Словаччина	2331	44,0	2356	43,7	2360	43,8	2347	43,3	+0,7
Польща	14527	38,2	14584	38,1	14733	38,6	14936	39,1	+2,8
Фінляндія	1931	38,9	2015	39,0	1971	37,7	1936	36,1	+0,3
Литва	1219	33,0	1155	32,7	1140	33,1	1089	32,7	-10,6
Росія	39063	26,6	38860	26,6	38800	27,2	37679	26,4	-3,5
Білорусь	3521	34,5	3010	30,1	2735	28,2	2423	25,5	-31,2
Україна	17119	33,1	16091	32,6	15271	32,1	14438	31,4	-15,7

У 1989 – 2010 рр. швидкість депопуляції сільського населення у Білорусі була у 2 рази вищою ніж в Україні і у 9 разів – ніж у Росії. Звичайно, в основному це відбувалося за рахунок активної міграції із сіл у міста. Так, лише за 2005 – 2010 рр. міське населення в Білорусі в середньому збільшилось на 1,60% (від +5,68% у Мінську до - 0,78% у Вітебській області), причому в основному в столиці та обласних центрах: м. Гродно +9,75%; м. Брест +7,45%; м. Мінськ +5,98%; м. Вітебськ +4,33%; м. Гомель +4,31%; м. Могильов +1,28% [32].

Білорусь у певному сенсі повторює помилки СРСР, коли в 1970-ті рр., незважаючи на значні капіталовкладення у сільське господарство (у першу чергу в Нечорноземній зоні РРФСР), сільське населення намагалося усіма засобами перебратися до міст. У зв'язку з гіперконцентрацією населення у великих містах (тільки у Мінську живе близько 20% населення країни) керівництву Білорусі доводиться вдаватися до такого чисто радянського засобу, як залучення міського населення до сільськогосподарських робіт [33].

У 2005 – 2010 рр. у Білорусі діяла Національна програма відродження і розвитку села. Демографічні результати цього «відродження і розвитку» порівняно з Україною наглядно представлені на рис. 3 і 4.

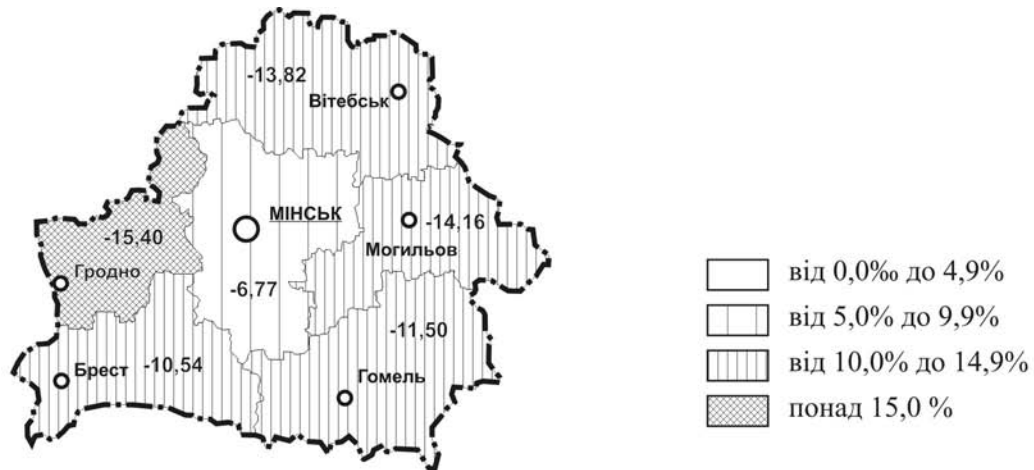

Рис. 3. Розподіл регіонів Білорусі за відносним зменшенням сільського населення в 2005 – 2010 рр. (у %) [32]

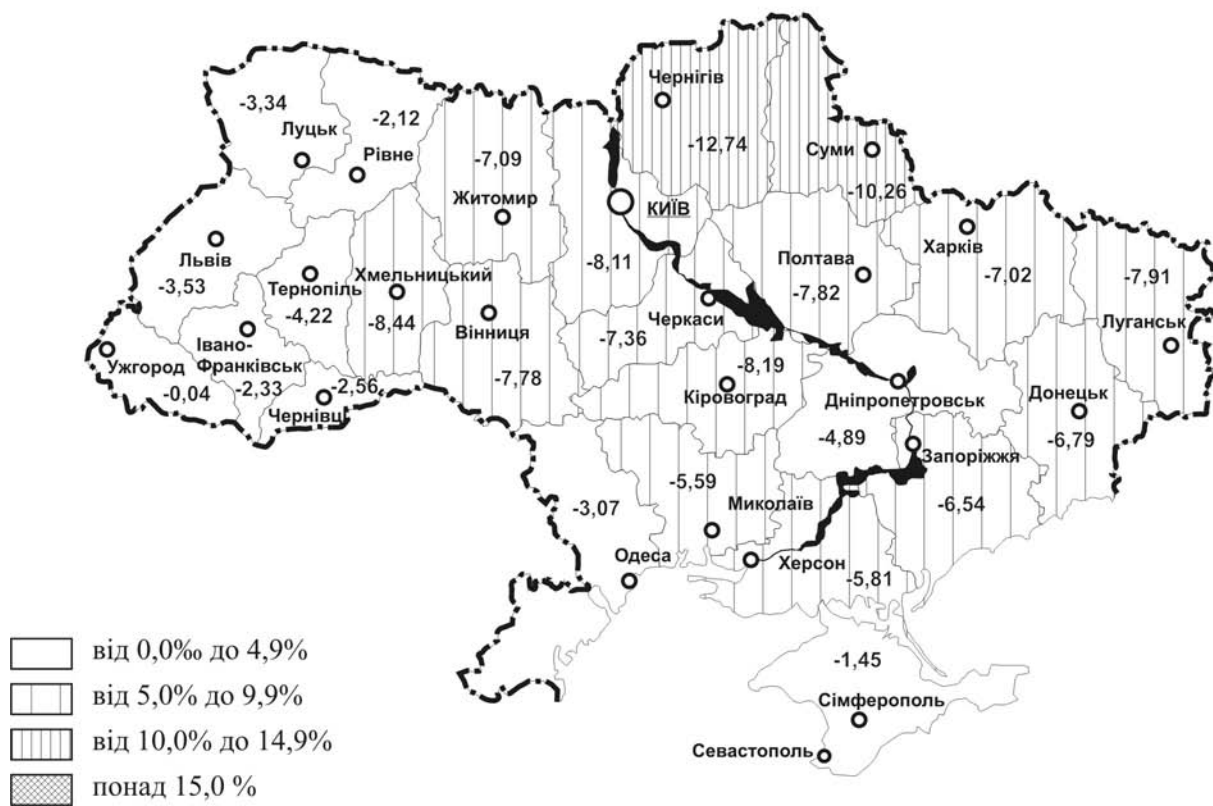

Рис. 4. Розподіл регіонів України за відносним зменшенням сільського населення в 2005 – 2010 рр. (у %). Сільські поселення, підпорядковані Севастопольській міськраді, враховані в складі сільського населення АР Крим [19]

Із 6 областей Білорусі у трьох – Гродненській (- 15,4%), Могильовській (- 14,16%), Вітебській (- 13,82%) – показники динаміки сільського населення були гіршими, ніж у найпроблемнішій у цьому аспекті області України – Чернігівській (- 12,74%). У двох інших областях – Гомельській (- 11,50%) та Брестській (- 10,54%) ситуація дещо краща, але вони все одно мають показники гірші, ніж друга в Україні за депопуляцією сільського населення Сумська область (- 10,26%). І лише столична Мінська область (- 6,77%) має показник близький до середнього по Україні.

Таким чином, білоруський шлях підтримки села в демографічному відношенні є кричуще неефективним і лише прискорює депопуляцію.

Результати РФ виглядають досить пристойними навіть на рівні країн ЄС, якщо не брати до уваги значну нерівномірність демографічних показників на її території. У областях центрального Нечорнозем'я, де демографічна ситуація залишається проблемною із середини 1970-х рр., темпи депопуляції сільського населення, звичайно, нижчі, ніж у Білорусі, проте лиш з єдиної причини: всі, хто міг, вже звідти виїхали. Типова нечорноземна область Росії – Тверська та Чернігівська область України (найгірша за показниками депопуляції) за густотою населення різко відрізняються (рис. 5). Значні відмінності між Україною та Росією у фінансових можливостях, густоті населення, відсутність суттєвого покращення в найпроблемніших регіонах РФ не дають можливості рекомендувати російський досвід для застосування в місцевих умовах.

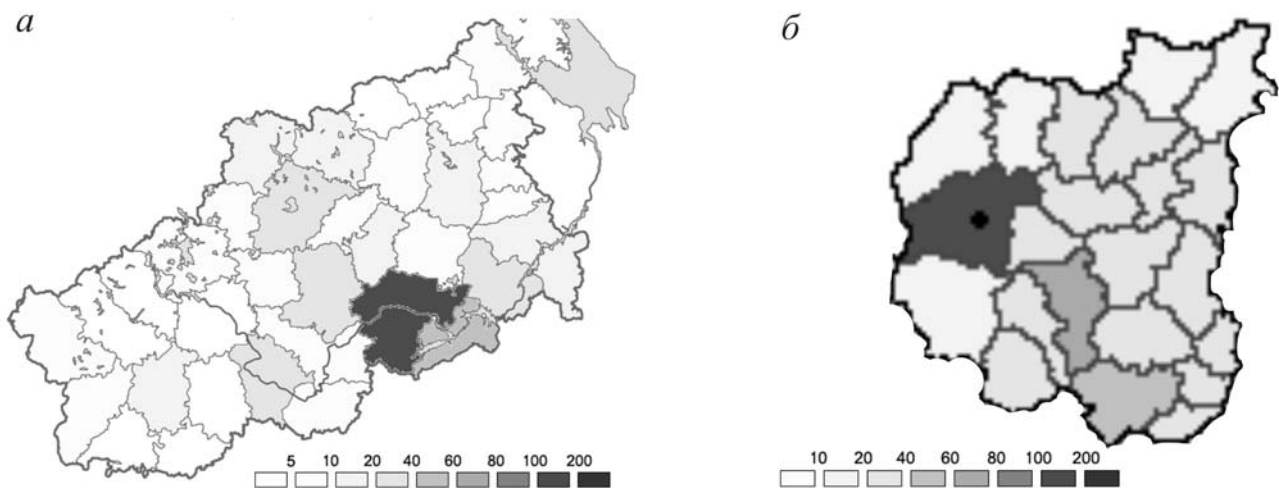

Рис. 5. Густина населення, осіб/км², по районах:

а – Тверської області, Росія; *б* – Чернігівської області, Україна

Висновки. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що увага до демографічних факторів є характерною рисою територіального планування в Європі. Застосовується, зокрема, районування території за демографічною ознакою та диференційований підхід до її розвитку (планування, орієнтоване як на

зростання, так і на скорочення). Останнє передбачає як стабілізацію та відродження поселень, спрямоване на наповнення новими функціями існуючої інфраструктури, так і просторову інтеграцію різних видів діяльності та створення поліфункціональних структурних елементів. Хоча політика країн ЄС щодо збереження сільського розселення і є результативнішою, ніж в Білорусі чи Росії, європейський досвід на даному етапі не може бути в повному обсязі застосований в Україні з огляду на досить значні об'єми фінансування, які свого часу отримували країни – нові члени ЄС в рамках загальноєвропейських програм.

Список літератури

1. Солдатенко, Н. Прогноз демографічного розвитку України / Н. Солдатенко, І. Коваленко // Праця і зарплата. – 1997. – №8. – С. 20 – 21.
2. Демографічні перспективи України до 2026 р. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2001. – 103 с.
3. Позняк, О. Скільки нас буде у 2025, 2050, 2075 роках? / О. Позняк // Дзеркало тижня. – 2001. – № 49. – С.13.
4. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України: Закон Української РСР від 17 жовтня 1990 р. № 400-ХІІ // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 45. – Ст. 602.
5. Крисанов, Д.Ф. Аграрна сфера: пріоритети та механізми реалізації / Д. Ф. Крисанов. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1998. – 235 с.
6. Рогожин, О.Г. Демографічні проблеми українського села: історичні передумови, регіональний аналіз і моделювання / О.Г. Рогожин. – К.: Ін-т проблем національної безпеки, 2004. – 295 с.
7. Шатохін, А.М. Соціологія села / А.М. Шатохін. – К.: Науковий світ, 2000. – 272 с.
8. Доценко, А.І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи / А.І. Доценко. – К.: Наук. думка, 1994. – 196 с.
9. Криштоп, Т.В. Стимулювання розвитку депресивних сільських районів / Т.В. Криштоп // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Осетрін. – К., КНУБА, 2004. – Вип. 19. – С. 114 – 120.
10. Болотов Г.І., Василенко Г.В. Реорганізація існуючих первинних систем розселення – основа для самодостатнього функціонування органів самоврядування // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Осетрін. – К., КНУБА, 2003. – Вип. 14. – С. 19 – 23.
11. Bański, J. Transforming the functional structure of Poland's rural areas [Електронний ресурс] / J. Bański. – Режим доступу: http://www.igipz.pan.pl/zpz/banski/ERDN_Banski.pdf.

12. Müller, B. Growth and shrinkable in Germany – trends, perspectives and challenges for spatial planning and development [Електронний ресурс] / Müller B., Siedentop S. // German Journal of Urban Studies (DfK). – 2004. – Vol. 44, №1. – Режим доступу: http://www.difu.de/publikationen/dfk/en/04_1/04_1_mueller_siedentop.shtml
13. Magel, H. Village Renewal in Germany – Objectives, Measures, Success [Електронний ресурс] / H. Magel. – Режим доступу: http://www.landentwicklung-muenchen.de/mitarbeit/magel/aufsaeetze_engli.../village.htm.
14. Младенов, Ч. Регионални демографски изменения в България пред период на социално-икономическата трансформация / Ч. Младенов // Проблеми на географията. – 2004. – № 3 – 4. – С. 48 – 55.
15. Nemes G. The politics of rural development in Europe / G. Nemes. – Budapest : Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2005. – 72 p.
16. Balchin, P. Regional Policy and Planning in Europe / P. Balchin, L. Sykora, G. Bull. – London : Routledge, 1999. – 379 p.
17. Концепція сталого розвитку населених пунктів (схвалено Постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року № 1359-XIV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1359-14>
18. Лола А.М., Савина Т.М. Закономерности и перспективы преобразования сельских поселений Нечерноземной зоны РСФСР // Изв. АН СССР. Сер. геогр. – 1978. - №1. – С. 77-89.
19. Демографічний паспорт території [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/statfile1_c_files/pasport1.htm
20. Resettlement, its motivation and realization in the northern Suomenskä, Finland / S. Jaatinen, Ch. Krokfors, M. Nygård, H. Smeds. – Helsinki, 1972. – 34 p.
21. Agricultural and Rural Development Plan of the Slovak Republic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mpsr.sk/slovak/dok/sapard/English/doc/analytic_en.doc
22. National Development Plan [Електронний ресурс] / Ministry for Regional Development, Czech Republik. – Режим доступу: <http://www.strukturalny-fondy.cz/upload/1075389935nrpgb.pdf>
23. Krukovski, K. Typologia gmin wejskich woj. Warmińsko-mazurskiego / K. Krukovski, E. Wedrona // Wiadomości statystyczne. – 2003. – № 3. – S. 51 – 59.
24. Rural Development and the Environment: Towards ecologically and socially sustainable development in rural area / S. Barraclough, K. Ghimir, H. Melichek. – Geneva: UNRISD, 1997. – 123 p.
25. Российская Федерация. Федеральный закон о социальном развитии сельских поселений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoposelok.narod.ru/socraz.htm>.

26. Концепция устойчивого развития сельских территорий Российской Федерации на период до 2020 года (утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 30 ноября 2010 г. № 2136-р) [Электронный ресурс] / Офіційний сайт Міністерства сільського господарства Російської Федерації. – Режим доступу: <http://www.mcsx.ru/documents/document/show/14914.142.htm>
27. Станкова, М. Туризмът в Европа в контекста на устойчивото развитие / М. Станкова // Проблеми на географията. – 2004. – № 1 – 2. – С. 106 – 114.
28. Яковлева, С.И. Функциональный аспект в изучении территориальных общностей [Электронный ресурс] / С.И. Яковлева. – Режим доступу: [/http://homepages.tversu.ru/~po00697/text_smolensk.doc](http://homepages.tversu.ru/~po00697/text_smolensk.doc)
29. Малков, И. Трансформация архитектурно-планировочных решений сельских населенных мест / И. Малков, Д. Кольчевский // Архитектура и строительство. – 2004. – № 12. – С. 12 – 17.
30. Aldea-Partanen, A. Access to services in rural Finland: examples from Kainuu and North Karelia / Aldea-Partanen A., Lehto L., Oksa J. // Delivering services in remote and rural areas. – London: Royal Town Planning Institute, 2004. – P. 78 – 92.
31. TradingEconomics.com – Economic Data for 196 Countries [Электронный ресурс] . – Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/population>
32. Регионы Республики Беларусь в цифрах 2000 – 2010 гг. [Электронный ресурс] / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Режим доступу: http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/regions_annual_data/regions_annual_data.php
33. Балай, Сергей. Как заработать 3 доллара в день [Электронный ресурс] / Сергей Балай // TUT.BY – Белорусский портал. Новости. Общество. – 14.10.2011, 11:50. – Режим доступу: <http://news.tut.by/society/254354.html>

Аннотация

В статье проанализирована эффективность мероприятий по сохранению сельской поселенческой сети в странах ЕС, а также России и Беларуси, определена возможность их применения в условиях Украины.

Ключевые слова: сельская поселенческая сеть, депопуляция, сохранение.

Summary

The efficiency of rural settlement network preserving measures in the EU countries, in Russia and Belarus has been analyzed in the article. The usability of this measures in conditions of Ukraine has been determined.

Key words: rural settlement network, depopulation, preserving.